

EĞİTİM, SİVİL TOPLUM VE SİYASET ÜÇGENİNDE GENÇLİK VE ÇEVRE

YOUTH AND ENVIRONMENT WITHIN THE SCOPE OF EDUCATION, CIVIL SOCIETY AND POLITICS

Dr. Barış Gençer Baykan

Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi- BETAM

baris.baykan@bahcesehir.edu.tr

ÖZET

Bu makalede Dünya Değerler Araştırması'nda Türkiye'den ve Dünya'dan gençlerin çevre sorunlarını nasıl önceliklendirdiğini, örgün eğitimde ve dışında çevre eğitiminin yerini, TÜSES'in yürütücülüğünü yaptığı "Gençler Tartışıyor: Siyasete Katılım, Sorunlar ve Çözüm Önerileri" araştırmasında gençlerin çevre siyasetine katılımını ve İstanbul'da lise son öğrencileriyle yaptığımız ankete dayanarak gençlerin çevresel davranışlarını nelerin belirlediklerini ele alacağız. Türkiyeli gençler için yoksulluk ve eğitimin çevre sorunlarına nazaran çok daha önemli olduğunu; çevre eğitiminin gerek örgün eğitiminde gerekse okul dışında farklı aktörlerce geliştirildiğini; gençlerin çevresel bilgi ve farkındalıklarının görece yüksek olmasına rağmen çevreci davranışta çekimser olduklarını ve son olarak da çevre alanında etkin olan gençlerin siyasi partiler yerine çevreci sivil toplum örgütlerini tercih ettiklerini yer aldıklarını öne süreceğiz.

Anahtar kelimeler: Gençlik, çevre, çevreci davranış, sivil toplum, çevre siyaseti

ABSTRACT

This article will analyze how young people from Turkey and the World prioritize the environment according to World Values Survey; how the environmental education finds place in formal education; the ways young people participate in environmental politics based on the research "Forms of Political Participation Among Turkish Youth"

Bariş Gençer Baykan

conducted by TÜSES and lastly we will scrutinize the factors predicting environmental behaviors of twelfth grade students in İstanbul. We will argue that poverty and education outweigh environmental problems among Turkish youth; environmental education is becoming widespread both in curriculum and extracurricular activity. Moreover, we will claim that although young people are knowledgeable and aware of environmental problems they are reluctant to engage in pro-environmental behavior and they are more likely to be active in environmental civil society organizations rather political parties.

Keywords: Youth, environment, environmental behaviour, civil society, environmental politics

Giriş

Doğanın gençlere miras kalacağı söylemi, gençlerin çevre ve doğa koruma ile yakından ilgilenmeleri gerektiği yargısını oluşturmuştur (Skogen, 1996:454). Bu yüzden çevre ile ilgili faaliyetler genellikle gençlerle özdeşleştirilir ve gençlerin bu konuda bilgili ve etkin olması beklenir. Bu önkabullerin ötesine gidilmesi ve gençlerin çevre sorunları ile neden ve nasıl ilgilendiği ve hangi koşullarda çevreci davranışlar geliştirmesi incelenmelidir. Türkiyeli gençler dünyanın ve ülkelerinin sorunlarına nasıl bakıyor, bu sorunlar arasında çevre sorunlarını nasıl konumlandırıyorlar? Örgün eğitimin gençlerin çevre farkındalığı ve çevreci davranışlar geliştirmesindeki rolü nedir? Çevre konularında etkin olmak isteyen gençler siyasi partileri ve çevreci sivil toplum kuruluşlarını nasıl değerlendirmektedir? Bu sorulara aşağıdaki araştırmalara dayanarak yanıtlar arayacağız. Dünya Değerler Araştırması'nda Türkiye'den ve Dünya'dan gençlerin çevre sorunlarını nasıl önceliklendirdiğini değerlendireceğiz. Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı'nın (TÜSES) yürütücülüğünü yaptığı ve Friedrich Ebert Vakfı (FES) Türkiye Temsilciliği tarafından desteklenen İstanbul'da gerçekleştirilen Gençler Tartışıyor: Siyasete Katılım, Sorunlar ve Çözüm Önerileri” “araştırmasının çevre odak grup toplantılarından yola çıkarak gençlerin çevre konusunda siyasi partilere ve çevre STK'ları üzerinden katılımını ele alacağız. İstanbul'da lise son sınıf öğrencileriyle yaptığımız anket çerçevesinde gençlerin çevre sorunları hakkındaki bilgilerini, çevresel farkındalık ve tutumun çevre davranışına ne oranda etki ettiğini inceleyeceğiz.

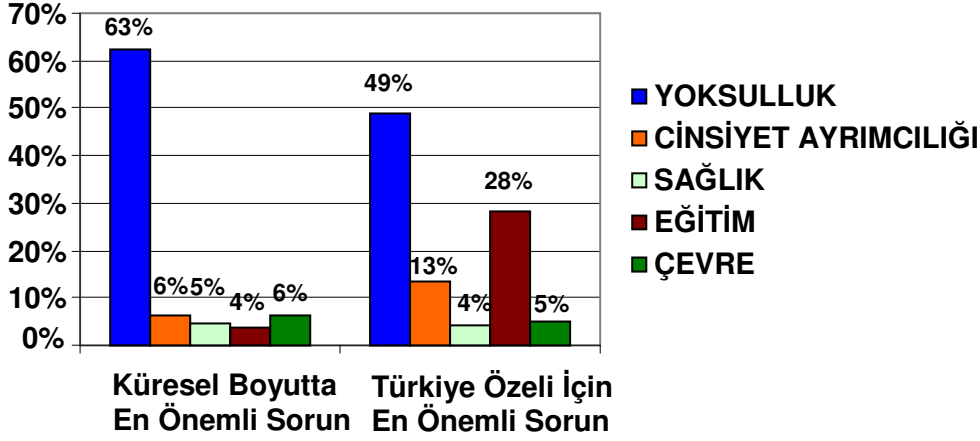
Dünya'nın ve Türkiye'nin Temel Sorunları Arasında "Çevre"

Bu bölümde Esmer ve Ertunç'un (2010) araştırmasına dayanarak dünyada ve Türkiye'de gençlerin çevre konusunu nasıl önceliklendirdiğini ele alacağız. Araştırma çerçevesinde Dünya Değerler Araştırması (World Values Survey) bünyesinde Binyıl Kalkınma Hedefleri¹ arasından en önemli bulunan 5 tanesi ele alınmış ve görüşmecilerin çözülmesi gereken bu sorunlardan hangisini dünyanın ve kendi ülkelerinin sorunları arasında ilk sıraya koydukları/en önemlisi addettikleri sorulmuş. Yaklaşık yüz ülkeden 18-22 yaş aralığındaki gençlerden alınan cevaplar hem uluslararası hem de Türkiye düzeyinde incelenmiş. Dünya genelinde gençlerin 66%'sı yoksulluğu çözülmesi gereken sorunların en başında sayıyor. Gençlerin 10%'u sağlık imkânlarının yetersizliğini ve bulaşıcı hastalıkların etkisini birinci sıraya koyarken 18-22 yaş nüfusunun yüzde 7%'si en çok kadınlara ve genç kızlara yapılan cinsiyet ayrımcılığından şikayetçi. Gençlerin 11%'i ise çevre ve eğitim sorunlarının kalkınma hedefleri arasındaki en ciddi sorun olduğunu düşünüyor. Birleşmiş Milletler BinYıl Kalkınma hedefleri arasında dünyanın en önemli sorununun çevre sorunu olduğunu gençlerin 11%'i belirtirken kendi ülkelerinin en büyük sorunu değerlendirmesinde çevrenin yeri farklılaşıyor.

Türkiye'de 2008 yılında yapılan Dünya Değerler Araştırması'nın sonucunda yoksulluk içinde yaşayan, ihtiyaçlı insanlar söz konusu olduğunda farklı yaş grupları ya da ülkeler arasında öncelik açısından hiçbir fark tespit edilmiyor; gençlerin %63'ü yoksulluğu ortadan kaldırma hedefini birinci sıraya koyuyor. Bunun dışında Türkiyeli gençlerin %4'ü dünya genelinde eğitim koşullarındaki yetersizliği ve eşitsizliği çözülmesi gereken hedeflerin başında ifade ediyor. Gençlerin %6'sı kadın sorunlarını, %5'i sağlık sorunları ve bulaşıcı hastalıkları, %6'sı ise çevre sorunlarını yalnızca kendi ülkesinin değil dünyanın çözmeye çalıştığı en önemli sorun olarak ifade ediyor.

Bariş Gençler Baykan

Şekil 1: Türkiye’deki Gençlerin (18-22 yaş) Dünya Sorunlarını Bin Yıl Kalkınma Hedefleri Çerçevesinde Önem Sırasına Göre Değerlendirmeleri: Küresel Boyutta ve Türkiye İçin

Türkiye’deki 18-22 yaş aralığındaki gençlerden bahsi geçen sorunlar içerisinde Türkiye’nin sorunlarını sıralamaları istendiğinde ise; bu nüfusun %49’unun yoksulluğu Türkiye’nin en önemli sorunu olarak belirttiği görülüyor. Gençlerin % 28’i eğitim sorununu ilk sıraya koyuyor; yaş gruplarının tümü incelendiğinde de eğitimi önemli bir sorun olarak ikinci sırada yer alıyor. Kadınlara karşı uygulanan cinsiyet ayrımcılığının farkındalığı çevre kirliliği ve sorunlarından önce geliyor, genç nüfusun %13’ü cinsiyet ayrımcılığı sorununu eğitimden sonra ilk sırada ifade ediyor.

Araştırmada gençlerin ülkelerindeki ilk sorunu tanımlamalarıyla dünya genelindeki ilk sorunu tanımlamaları arasında bir farklılığın ortaya çıktığı görülüyor. Kimi ülkelerin gençleri küresel boyutta daha alt sıralarda değerlendirdiği çevre konusunu kendi ülkelerinde daha öncelikli bir yerde konumlandırıyor. 18-22 yaş aralığındaki Japon nüfusunun 44%’ü çevre sorunlarının dünyanın en ciddi sorunu olduğunu düşünüyor ve diğer yandan kendi ülkelerinde de en büyük sorunun bu olduğunu vurguluyorlar (73%). Türkiye, Arjantin, Brezilya, Sırbistan ve Romanya’nın tutumuna baktığımızda ise sorumluluğu “dünyanın geri kalanı” ile paylaşma eğilimlerinin daha yüksek olduğu görülüyor ve yaklaşık % 6-7 oranında küresel boyutta en önemli sorun olarak çevre sorununu görüyorlar.ⁱⁱ

Gençlerin Çevre Eğitimi

Türkiye'deki genç kuşağın çevreye bakışı üzerine düşünürken, gençlere çevre bilinci vermek açısından örgün eğitimin önemli bir yere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Çevre eğitiminin genel özelliklerine baktığımızda ilk belirtmemiz gereken husus, çevre eğitiminin gençlerden çok çocuklara yönelik olduğudur (Baykan ve Lüküslü, 2008:2).

“Türkiye’deki örgün eğitim sistemi içinde çevre eğitimi, ilköğretimde 1. sınıfta başlamaktadır. Ortaöğretimdeki çevre eğitiminde ise, 1992 yılından başlayarak, Coğrafya dersi ve genellikle Lise 1’de açılan Seçmeli dersler grubundaki Çevre ve İnsan dersinde, doğal çevre, çevre sorunları ve enerji gibi konular işlenmektedir. İlköğretim, Lise ve Dengi Okullar Eğitici Çalışmalar Yönetmeliği’nin eğitici kollar bölümünde ‘Çevre Koruma Kolu’, ‘Çevre ve İzcilik Kolu’ ve ‘Tüketici Kolu’; okullarda kutlanacak belirli gün ve haftalar bölümünde ise ‘Dünya Çevre Günü’, ‘Çevre Koruma Haftası’ ve ‘Orman Haftası’ vb. gün ve haftalara yer verilmiştir.”ⁱⁱⁱ

Ayrıca ilköğretim düzeyindeki ders programlarını günün koşullarına göre yenilenmesi çabası ile Coğrafya ve seçmeli ders olan Çevre ve İnsan-1 ders programlarının geliştirme çalışmaları devam etmektedir.^{iv} Ayrıca ilköğretim kurumlarında 1., 2. ve 3. sınıflara sunulan haftada üçer saatlik bireysel ve toplu etkinlik dersi kapsamında da öğrencilerde çevreyi sevmeye ve koruma bilinci yaratılmaya çalışılmaktadır.^v

Milli Eğitim Bakanlığı dışında da farklı aktörlerin çocuk ve gençlerin çevre bilinci kazanması için faaliyetlerde bulduklarını gözlemliyoruz. Bu aktörler incelendiğinde ulusal düzeyde devam eden projelerin genelde uluslararası bir ayağının olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye Çevre Eğitim Vakfı (TÜRÇEV), Uluslararası Çevre Eğitim Vakfı'nın (Foundation for Environmental Education, FEE) Eko-okullar projesinin Türkiye ayağını yürütüyor. Eko-Okullar Programı, ilköğretim okullarına yönelik bir program olup çevre bilinci, çevre yönetimi ve sürdürülebilir kalkınma eğitimi verebilmek için uygulanıyor. Benzer bir şekilde *Regional Environmental Center*'in Türkiye şubesi olan REC-Türkiye de yurtdışında uygulanan çevre projelerini Türkiye'ye getiriyor. 2007-2008 öğretim yılında başlanan

Sürdürülebilir Kalkınma için Yeşil Kutu Eğitim Projesi, 10-14 yaş grubu ilk öğretim öğrencilerine yönelik olup, öğretmenler için ders planları içeren bir el kitabı, öğrenciler için

Bariş Gençer Baykan

bilgi ve çalışma dokümanları, ikilem oyunu, video kaset ve CD-Rom'lar içeren bir paketten oluşuyor.

Eğitim kurumları dışında, şirketlerin de sivil toplum kuruluşları ile ortak düzenledikleri toplumsal sorumluluk projeleri ekseninde gençler ve çevre konusuna eğildiklerini, gençleri çevre konusunda duyarlı olmaya davet etmek, çevre eğitimine destek vermek ve gençlerin çevre ile ilgili projelerine destek olmak gibi adımlar attıklarını gözlemliyoruz. Öyle görünüyor ki, Türkiye'de faaliyet gösteren ulusal ve uluslararası şirketler, küresel ortamın da bir uzantısı olarak gerek toplumsal sorumluluk projelerinin bir ayağı olarak, gerek ise imaj güçlendirme kaygılarının bir parçası olarak, çevre koruma faaliyetlerine eğilmiş durumdadır. Bu faaliyetlerin bir kısmının ise sivil toplum kuruluşlarını da ortak olarak alarak gençlerin çevre eğitimine eğildiklerini gözlemliyoruz.

Gençlerin çevre ile ilgili projeler geliştirmelerine destek sağlayan toplumsal sorumluluk projelerine Bayer'in düzenlediği Bayer Genç Çevre Elçisi bu konuya iyi bir örnek sunuyor. Bayer'in Birleşmiş Milletler Çevre Programı ile işbirliği içinde yaptığı bu projeye Bayer Türkiye 2007 yılından itibaren katılıyor. Bayer'in İnternet sitesinde program şöyle tanıtılıyor:

“Küresel iklim değişikliğinin ülkemizde yarattığı olumsuz etkilerin farkındaysan, bu konudan çevrendekileri haberdar etmek ve bir fark yaratmak istiyorsan, kamuoyunu bilinçlendirecek bir kampanya hazırla ve 16 Haziran 2008 tarihine kadar bizimle paylaş...”^{vi}

Benzer bir şekilde 2005 yılında UNDP ve Coca Cola işbirliğinde başlatılan “Hayata + Gençlik Fonu” da gençlerin projelerini (bu projeler sadece çevre ile ilgili projelerle kısıtlanmıyor ama öncelik verilen alanlar arasında çevre de var) desteklemeyi vadediyor.

“5 yıl süreceğ olan hibe programı 1,5 milyon ABD doları bütçesi ile yüze yakın gençlik projesini desteklemeyi hedeflemiştir. “Gençler tarafından tasarlanan, toplumsal fayda hedefleri olan, yenilikçi, yaratıcı, çevreye duyarlı, katılımcı, sürdürülebilir, yaşam kalitesini arttırmaya yönelik projeleri desteklemek” hedefiyle uygulanan program, ilk döneminde 10, ikinci döneminde 12 projeyi desteklemiştir. Programa olan yoğun talep, gençlik sivil alanının yerel çalışmalar için destek arayışını bir kez daha göstermiştir.”^{vii}

Örgün eğitimin gençlerin çevreye karşı duyarlılık geliştirmesinde rolü yadsınamaz. Özellikle çocukluk çağında ve genç yaşta oluşan değer yargıları ve tutumlar, erken yaşlarda doğayla olan ilişkilerde empatinin gelişmesi ve doğaya karşı sevginin oluşmasında oldukça önemlidir ve bunların oluşması, çevrenin korunması için çevre dostu davranışların gösterilmesi anlamına gelmektedir. (Erten,2004:4). Öte yandan çevreci davranışı etkileyen faktörler çok farklılaşabilmektedir ve eğitim ile birlikte değerler ve sosyo-ekonomik yapı da önemli hale gelmektedir.

Gençlerin Çevreci Davranışları

Çevreci davranış, çevreye zarar vermeme ve ekosistemin dengesini bozacak eylemlerden kaçınma olarak tarif edilebilir (Stern:2000). 1970'lerden günümüze giderek artan ve gezegenin sürdürülebilirliğini tehdit eden insan kaynaklı çevre ve iklim sorunlarının altında yatan nedenleri anlamak için çevreci davranışları (Çevre dostu davranış, çevre için anlamlı davranış- çevreye duyarlı davranış olarak da adlandırılabilir) incelemek ve bu sorunların çözümüne katkıda bulunabilecek davranışların veya davranış değişikliklerinin ele alınması açısından önemlidir. Sosyal bilimlerin çevreci davranış gösteren birey ve toplulukların güdülerini anlama çabası doğa korumacılar, siyasiler ve karar vericiler için önemlidir. Son yıllarda da çevre korumanın tüketici davranışlarıyla sağlanacağı düşünüldüğünden şirketler için de bireylerin tüketim odaklı çevreci davranışlarını anlamak önemli hale gelmiştir.

Çevresel psikolojide çevresel davranış belirli tip davranışlarla özdeşleştirilir. Araştırmacıların oluşturduğu listede katılımcılardan belirli tip çevreci davranışları hangi sıklıkla (veya hiç) gerçekleştirdiklerini açıklamaları beklenir. Araştırmaya göre değişmekle beraber başlıca çevreci davranışlar geri dönüşüm (Guagnano, Stern, & Dietz, 1995); ulaşım (Steg & Vlek, 1997), siyasi faaliyet (imza kampanyasına katılma, çevre kuruluşunu destekleme vb.) Cameron, Brown, & Chapman, 1998) şeklindedir. Bazı araştırmacılar da farklı tip çevreci davranışları bir araya getiren ölçekler oluşturmuşlardır (Kaiser, 1998; Karp, 1996;). Erken dönem araştırmalar çevreci davranışı bütün ve farklılaşmamış olarak değerlendirmiştir. Yakın dönem araştırmalar farklı tipte çevresel davranışların olduğunu ve nedensel faktörlerin farklı bileşimlerin farklı tip çevresel davranışları belirler. Stern (2000) çevresel davranışları 3 ana grupta ele almaktadır. Çevresel aktivizm, kamusal alanda aktivist

Barış Gençer Baykan

olmayan çevreci davranışlar ve özel alan çevreciliği. Çevresel aktivizm belirli davranışların fonksiyonu olarak kavramsallaştırılıyor. Bu davranışlar arasında çevre örgütüne üyelik, çevre alanında siyasi eylemde bulunmak, kendini adanmış bir çevreci olmak, zor çevresel davranışlarda bulunmak, politika ve işletme kararlarını etkileme potansiyeline sahip olmak, çevre koruyucu davranışlarda bulunmak ve kolektif çevresel eylemde bulunmak yer alıyor (Webb& Richardson: 2010). Aktivizm şemsiyesi altında değerlendirilmeyen ve çevresel yurttaşlık ile özdeşleştirilebilecek davranışlar arasında çevre konulu dilekçelere imza verme, çevre örgütlerinin etkinliklerine katılma veya destek verme sayılabilir. Diğer yandan çeşitli kamu politikalarını kabul etmek veya onları desteklemek de (çevre yasalarını onaylamak, çevre koruma için daha fazla vergi vermeyi kabul etmek) bu kategoriye girer. Özel alan çevreciliğindeki davranışlar ise daha çok kişisel veya hane halkı bazında çevreye etkisi olan mal ve hizmetlerin satın alınması veya kullanılması ile ilgilidir: Otomobil kullanımı, enerji kullanımı, seyahat, ısınma ve soğutma sistemleri, geri dönüşüm veya yeşil tüketim gibi (Stern 2000).

Gençlerin çevre hakkındaki tutum, bilgi, kaygı ve davranışlarının gelecekte doğal kaynaklar ve onların sürdürülebilirliği üzerinde doğrudan ve dolaylı etkisi olacaktır. Bugünün gençlerinin geleceğin karar vericileri olacağı düşünüldüğünde onların çevre konusunda ne düşündükleri ve hissettikleri, neler öğrendikleri ve ne kadar bilgiye sahip olduklarını araştırmak, gelecekle ilgili ipuçları vermesi bakımından önem taşımaktadır (Meinhold ve Malkus, 2005:512). Bu noktadan yola çıkarak yaptığımız araştırmada İstanbul ilindeki liselerde öğrencilerin çevreci davranış, çevre bilgisi ve çevreci tutumlarını inceledik . Araştırma; Aralık 2012-Mart 2013 ayları arasında İstanbul Valiliği Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı merkez ilçelerindeki Liseler, Teknik Liseler, Endüstri Meslek Liseleri, Kız Teknik Öğretim Meslek Liseleri, Anadolu Liseleri'nde, 16-17 yaş grubunu kapsayan 1034 adet 12.sınıf öğrencisinden toplanmış olan verilerle yapılmıştır (Ergen, Turan, Baykan:2013).

Araştırmada elde edilen ön bulgular şöyledir: Çevresel farkındalığı, çevre ile ilgili sorunların medya üzerinden takibini büyük oranda açıklıyor. Farkındalık ise çevresel davranışı daha az bir oranda etkiliyor. Akranlarının çevreci davranışlarına yönelik tutum da çevre sorunlarının izlenmesinde rol oynuyor ve bu tutum ayrıca çevresel davranışı da açıklayabiliyor. Çevre sorunlarının farkında olmak dolaysız olarak bu sorunların çözümünde rol oynamayı getirmiyor. Çevreci davranış çok farklı şekillerde tezahür ediyor ve farklı

faktörler davranışı tekil veya birlikte etkileyebiliyor. Öğrencilerin %19'u çevreyle ilgili medya-yayın takibi yaparken %37'si çevresel inisiyatif alıyor. Öğrencilerin %59'u çevresel bilgiye sahipken %69'u çevresel farkındalık gösteriyor ve %70'i etrafına, akranlarına çevre konularında liderlik edeceğini belirtiyor. Kız ve erkek öğrencilerin çevreye yönelik davranışlarında, çevresel farkındalık ve bilgi seviyelerinde farklılıklar göze çarpıyor. Liseli kız öğrencilerin çevre konusundaki farkındalıkları erkeklerden daha yüksek ve çevreyle ilgili inisiyatif alma konusunda daha istekliler. Kız öğrencilerin %55'i "Çevreye zarar veren birini çekinmeden uyarırım" darken erkek öğrencilerde bu oran %48. Kız öğrencilerin %38'i okullarında çevre ile ilgili bir faaliyet düzenlenirse katılacağını belirtirken bu oran erkeklerde %29'a düşüyor. kız öğrencilerin başkalarına çevreyi temiz tutmalarını her zaman tavsiye ederim önermesine katılma oranları %70 iken erkek öğrencilerde bu oran %35. Çevre bilgisini ölçmeye yönelik sorulara verilen cevaplarda ise kız öğrencilerin önde olduğu görülüyor.- Plastik poşetlerin doğada yok olmasının uzun yıllar aldığını ve kirliliğe neden olduğunu biliyorum (Kız öğrenciler: %71,erkek öğrenciler: % 59) - Ozon incelmesi probleminin ne olduğunu biliyorum (Kız öğrenciler: %57; erkek öğrenciler: 48.8) Liseli erkek öğrenciler çevreyle ilgili daha fazla yayın takip ediyorlar. Öğrenciler en çok TV ve radyolardan ve belgesellerden çevre ile ilgili yayınları takip ediyorlar.

Yeşil Politikannın Genç Aktörleri

Gençler çevre konusunda eğitim ve medya üzerinden belirli bir duyarlılık geliştirmiş durumdadırlar. Siyasi partilerin, çevre başta olmak üzere gençlerin yaşamlarını doğrudan etkileyecek konularda aktif politikalar geliştirmemesi, gençlerin siyasi partilere yakın durmamasını açıklayabilecek faktörlerden biri olarak görülebilir. Partilerde çevre başlığı altında bir bağımsız politik faaliyet olmaması ve halihazırdaki gençlik kolları faaliyetlerinde çevre konusunun henüz gündeme gelmemesi, bu konuda etkin olmak isteyen gençleri siyasi partiler yerine çevre sivil toplum kuruluşlarına ve çevreci toplumsal hareketlere yönlendiren nedenlerdendir. Siyasi partilerde faaliyet gösteren gençlerin, partilerinin (CHP) çevre konusunda etkin olmak isteyen gençlere sunacağı bir birikimi olmadıklarını, çevre STK'larına eleştirel baktıklarını (TKP) ve çevre konularının ideolojik bir süzgeçten geçirip yorumadıklarını (MHP,ÖDP,BBP,DTP) gözlemliyoruz. (Baykan ve Lüküslü, 2009) Profesyonel ve yaygın çevre STK'ları çevre konusunda etkin olmak isteyen gençler için bir çekim gücü oluşturuyor ve temelde öğrenci gençlik kitlesine yönelik örgütlenme ve farkındalık yaratma çalışmaları yürütüyorlar.

Bariş Gençer Baykan

TEMA'nın örgün eğitim içinde üniversite öğrencileri ile başlayan çalışmaları liselere hatta son yıllarda ilköğretim okullarına kadar iniyor. Yavru TEMA ile 2005 yılından itibaren 560 ilköğretim okuluna ulaşılmış, liselerdeki teşkilatlanma çalışmalarına da 2006 - 2007 öğretim yılında başlanmış. Mezun TEMA örgütlenmesi ile de 2004 yılından itibaren üniversite döneminde Genç TEMA yapısı içinde görev alan kişilerin, eğitimlerini tamamladıktan sonra çalışmalarına işyerlerinde devam edebilmeleri amacıyla kurulmuş. Genç TEMA, üniversite ve lise öğrencisi gönüllülerinden oluşan bir örgütlenmedir. 2000 yılında kurulan ve 2013 itibariyle 75 üniversitede ve 10 lisede 8000 gönüllü ile beraber çalışan Genç TEMA'nın amacı, ülke çapında lise ve üniversite öğrencilerinin çevresel tehditler ve erozyonun tehlikeleri konusunda bilinç kazanmaları, aktif olarak TEMA faaliyet ve projelerine katılmalarını sağlamak.

Genç TEMA'nın teşkilatlanma şemasına^{viii} baktığımızda başkan, genel sekreter, organizasyon ve tanıtım sorumlusu, kaynak geliştirme sorumlusu, üyelik ve eğitim sorumlusu gibi pozisyonlardan oluşan profesyonel bir yapı görüyoruz. Böylesine kapsamlı bir örgüt yapısına rağmen Genç TEMA, TEMA Vakfı Yönetim Kurulu'nda temsil edilmiyor ve gönüllüler "daha özerk bir Genç TEMA" talebini dile getiriyorlar. TEMA vakıf statüsünde faaliyet gösterdiği için yurttaşlar üye olamıyor ama gönüllü olarak kaydedilerek vakfın faaliyetlerine katılabiliyorlar. Vakfın Şubat 2013 itibariyle 460 bin gönüllüsü var ve her yıl yaklaşık 30 bin yeni gönüllü kaydediliyor. 2012'de gönüllü olanların yüzde 92'si 25 yaşın altındayken yüzde 8'i 25 yaş üstü ve özellikle ilköğretim düzeyinde daha fazla gönüllü kaydediliyor. Son dönemde TEMA'nın özellikle ilköğretime yönelik programlarında bir artış söz konusu. İstanbul Kalkınma Ajansı'nın katkılarıyla İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün desteğiyle Minik TEMA İstanbul Projesi ile İstanbul'da 500 okulda, 1.000 sınıfta, 25.000 çocuğun doğayla arasında bağ kurulması, bu bağın olabildiğince güçlendirilmesi ve onlara oyun haklarının geri verilmesini hedefliyor.^{ix}

Türkiye'nin köklü çevre kuruluşlarından Türçek (Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu) bünyesinde gençlerin faaliyetleri 1990'lı yıllarda başlıyor. 1992-1999 izci grubu çalışmaları yürütülürken 3 Ekim 1998'de Türçek Yönetim Kurulu kararı ile "Gençlik Komitesi" kuruluyor. Komite, kurum bünyesinde bulunan 18-30 yaş arası genç üyelerden oluşuyor ve amacını TÜRÇEK'in ana amacının gerçekleştirilmesinin yanı sıra yapılacak etkinlikler ile gençlerin sivil topluma kazandırılmasının sağlanması ve çevre

konusunda bir hassasiyet yaratılması olarak tanımlıyor. Gençlik Komitesi, çevreci gençlerin kendi alanlarında çalışmalarını gerçekleştirecek bir hareket imkanı sağlamanın yanı sıra gençleri ilgilendiren her türlü çalışmanın içinde yer alıyor (Uyuşturucu seminerleri, deprem konusunda eğitimler vb.). Türçek Gençlik Komitesi, 2002 yılından bu yana Sabancı Üniversitesi Toplumsal Duyarlılıklar Projeleri işbirliği ile çevre sorunlarına gençlerin bakış açısını ortaya koymak ve bu sorunlara çözüm üretebilmek amacıyla STK'lar, üniversite kulüpleri ya da bireysel inisiyatifler kanalıyla çevresel çalışmalar yapan gençleri Akasya Gençlik Çevre Zirvesi'nde bir araya getiriyor.

Genç Yeşiller, Haziran 2008'de sürdürülebilir yaşam için, ekolojik, paylaşımcı ve çoğulcu bir toplumun kurulması gibi ilkeler doğrultusunda faaliyet yürütmek için kurulan Yeşiller Partisi'nin bir alt grubu olarak faaliyet gösteriyordu. Dar bir çerçevede, genelde etkinlikler üzerinden bir araya gelen ve henüz bağımsız kitlesel bir politik grup olarak tanımlayamayacağımız Genç Yeşiller, özellikle nükleer enerji ve iklim değişikliği konularında farkındalığı arttırmak, kamuoyu oluşturmak ve siyasi otoriteleri etkilemek için çaba sarfediyorlar. İlk etkinlikleri Kasım 2005'te düzenledikleri "Nükleersiz bir Dünya için Akkuyu Gençlik Kampı" oldu. 1970'li yıllardan bu yana planlanan nükleer santralin yeri olarak düşünülen Mersin'in Akkuyu ilçesinde düzenlenen kamp, Türkiye'den ve Avrupa'dan gençlerin katılımıyla gerçekleştirildi. Yeşiller Partisi'nin Eşitlik ve Demokrasi Partisi ile birleşip Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi olarak siyasi hayatına devam etme kararı almasıyla da birlikte Genç Yeşiller oluşumu sönmüldü. İki partinin de genç üyeleri "yeşil ve sol" bir gençlik oluşumu olan "Genç Ahali" yoluyla faaliyetlerine devam edeceklerini açıkladılar.^x

Küresel Eylem Grubu (KEG), küresel iklim değişikliği ile mücadelede 3 Aralık 2005 tarihinde tüm dünyada eşzamanlı olarak düzenlenen "Küresel İklim Kampanyasının" Türkiye ayağını düzenlemek için kuruldu. "Küresel Isınma Eylem Günü Çalışma Grubu" adıyla ilk çalışmasını "ABD Kyoto'yu imzala-Temiz enerji istiyoruz" sloganıyla Türkiye'de ilk defa küresel ısınmaya karşı mitingler -İstanbul'da ve İzmir'de- düzenleyerek gerçekleştirdi. KEG, sadece gençlerin kurduğu ve yürüttüğü bir inisiyatif olmamakla beraber aktivistlerinin ve kampanyalarına katılanlarının büyük bölümünü gençlerin oluşturduğunu söyleyebiliriz. Türkiye'nin iklim değişikliğine neden olan gazları hızla artan oranda üreten bir ülke olarak, dünya üzerindeki yaşamı tehdit eden küresel ısınmayı durdurmak için üzerine düşenleri yapmasını ve Kyoto Protokolü'nü en kısa zamanda imzalamasını sağlamak amacıyla Şubat-Nisan 2007'de "Türkiye Kyoto'yu İmzala" kampanyasını düzenlendi. Çevreci örgütlerin

Bariş Gençer Baykan

yanısına sivil toplumun diğer kesimlerinden destek alan kampanyaya gençler aktif bir şekilde katıldılar.^{xi}

Profesyonel çevre sivil toplum kuruluşlarında gençlerin varlığı ve etkileri üzerine henüz detaylı araştırmalar yapılmış değildir. Bu durum gerek kurumların üyelik bilgilerini sistemli bir şekilde düzenlememiş olmaları gerekse araştırmacıların bu konuya ilgisizliği ile açıklanabilir. Verilere ulaşabildiğimiz ölçüde çevre STK'larında gençlerin varlığını şu şekilde değerlendirebiliriz. Greenpeace Türkiye'nin Şubat 2013 itibariyle yaklaşık 50 bin destekçisi bulunuyor. Destekçilerin yüzde 43'ü erkek iken yüzde 38'i kadın, % 19 da cinsiyet belirtmemiş. Yaş dağılımına baktığımızda yüzde 1'i 18 yaş altında, yüzde 41'i 18-35 yaş aralığında, yüzde 27'si 36 yaş ve yukarisında. Destekçilerin önemli bir kısmının üniversite öğrencisi olduğunu söyleyebiliriz. Diğer yandan Greenpeace'in 50 bin kadar da pasif destekçisi bulunuyor. Çevre STK'ları üzerine yapılan bir araştırmada üyelik konusunda sorunun yeni üye alımı değil, üyelerin katılımının eksikliği – etkinliklere katılma, aidat ödeme- olduğu tespit ediliyor.^{xii} Doğa Derneği'nin 581 aktif üyesinin yüzde 51'i erkek, yüzde 49'u kadın. Üyelerinin yüzde 45'i 18-35 yaş aralığındayken yüzde 55'i 35 yaş ve üstünde.^{xiii} WWF Türkiye'nin 5000 destekçisinin de yüzde 55'i kadın ve yüzde 45'i kadın. Destekçilerinin yüzde 70'i 20-45 yaş aralığında.Elimizdeki bu verilerden kabaca çevre STK üyeliğinde kadın erkek oranının eşite yakın olduğunu, üyelerin yaklaşık yüzde 40'nın 18-35 yaş aralığında olduğunu söyleyebiliriz. Uygur Özkesmi, çevre STK'larını ve kadrolarını tarihsel olarak 5 dönemde değerlendiriyor.^{xiv} Bu sınıflandırma gençlerin hangi dönemde çevreci sivil toplum faaliyetlerine başladıklarının anlaşılması açısından ipuçları içeriyor.

- 1) 1950'liler: 40-50 yaşlarındaki bürokratlardan kurulmuş, ulusal odaklı STK'lar (Ormancılar Derneği ve Türkiye Tabiatını Koruma Derneği- TTKD)
- 2) 1972 sonrası: 30-40 yaş aralığında entelektüel ve akademi dünyasından kişilerin kurduğu ulusal ve uluslararası odaklı çevre STK'ları: (Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu - TÜRÇEK ve Doğal Hayatı Koruma Derneği- DHKD)
- 3) 1980-1992 Boşluk
- 4) 1992 Rio Zirvesi sonrası: 50 yaş üstü profesyonel ve işadamlarının, 25-40 yaş aralığındaki profesyonel STKcılarının ve 18-24 yaşlarındaki öğrencilerin içinde yer aldığı STK'lar (TEMA, TURMEPA,TÜRÇEV gibi vakıflar ve Greenpeace.

5) 2000'ler: 1990'lardaki şablon halen geçerli. WWF (World Wildlife Fund) Türkiye ve Doğa Derneği kuruluyor. Ayrıca 2000'ler yerelde de bir ayağa kalkış dönemi: DOÇEV; TÜRÇEP, KarDoğa, İçDoğa, Kuzey Doğa.

Gençlerin çevre STK'larının kadrolarında 1990'lı yıllardan itibaren yer almaya başladığını söyleyebiliriz. 1950'lerden 1990'lara kadar zaten sayısı çok az olan çevre STK'larında gençleri hem kadro hem de üyelik düzeyinde yer almıyorlar. 1924-1980 yılları arasında 19, 1981-1990 arasında 35 adet çevre STK'sı mevcut^{xv} ve esas büyük artış doksanların ikinci yarısında meydana geliyor. Yukarıdaki sınıflandırmada eksik olan nokta "Boşluk" olarak adlandırılan dönemde yani 1980 darbesi sonrasında siyasi partilerin, sendikaların ve sivil toplum kuruluşlarının kapatıldığı veya faaliyetlerinin kısıtlandığı bir dönemde "apolitik" olarak değerlendirilen çevre hareketi ortaya çıktı ve yaygınlaştı. Bu hareketin için de 1980 öncesi dönemin siyasi örgütlerinden gelen politik kuşağın yanında ilk politik tecrübelerini çevre protestolarında edinen gençler de vardı. Hareketteki varlıklarını orana dökemesek bile belirli bir ağırlıkları olduğunu ve bu kuşağın bazı temsilcilerinin 1990'lı yıllarda bazı doğa korumacı örgütlerin, çevre STK'larının kurulmasında önemli roller oynadıklarını söyleyebiliriz. Özellikle 1990'lı yıllarda nükleer karşıtı hareket içinde ve farklı bölgelerde kurumsal olmayan çevre hareketlerinin ve protestolarının içinde gençlerin varlığından bahsedebiliriz.^{xvi}

Üniversitelerde Çevre Toplulukları

Genç çevrecilerin faaliyet gösterdikleri başka bir alan da üniversitelerdeki çevre topluluklarıdır. Üniversite öğrencilerine yönelik çeşitli etkinlikler düzenleyerek çevre bilincini geliştirmeye ve çevre sorunlarına dikkat çekmeye çalışmaktadırlar. 2007 itibarıyla Türkiye'de faaliyet gösteren 127 üniversitenin (devlet ve vakıf üniversiteleri) 52'sinde çevre topluluğu veya çevre konularıyla ilgili öğrenci toplulukları bulunuyordu. (Özcan,2007). Gönüllük temelinde ve daha ziyade çevre mühendisliği öğrencilerince kurulan bu topluluklar çalışmalarını akademisyenlerin danışmanlığında yürütüyorlar. Çevre topluluklarının sürdürülebilirlikleri ve etki alanları sınırlı olsa da üniversiteli gençlerin çevre algılarını geliştirmede ve sorunların çözümünde bir parça olabileceklerini düşünmelerinde bir rol oynuyorlar. Çevre temizliği, ağaçlandırma, geri kazanma gibi pratik faaliyetlerin yanında

Barış Gençer Baykan

ülkenin çevre sorunlarını da (iklim değişikliği, enerji, madencilik, termik santraller) gündemlerine alıyorlar.

Çevre Sorunlarına Öğrenci Yaklaşımları (ÇSÖY) Sempozyumu, 1998'den beri farklı üniversitelerin ev sahipliğinde yapılan , bileşenleri Türkiye çapında üniversitelerdeki çevre ve ekoloji ile ilgilenen topluluklar olan bir sempozyum. Türkiye'nin her yerinden öğrencilerin katıldığı sempozyum, çevre sorunlarına öğrencilerin özgün bakışı ve farklı akademik alanların bütüncül ve disiplinler arası işbirliğine dayalı bir yaklaşımla çözüm üretmenin mümkün olduğuna inanan üniversite öğrencileri bir araya getirmeyi amaçlıyor. ^{xvii} Sempozyumun içerisinde bilimsel içerikli sunumların yanı sıra, katılan öğrencilerin bilgi ve fikir paylaşımı yapabileceği atölye çalışmaları da bulunmakta. 2013 yılında ODTÜ Çevre Topluluğu'nun ev sahipliğinde gerçekleşen 16. Sempozyum ÇSÖY sempozyumu Türkiye'de üniversite öğrencileri tarafından düzenlenen en kapsamlı ve en devamlı çevre platformlarından bir haline gelmiş durumda. 16. sempozyumda Çevre ve Sağlık, Tarih Boyunca Çevreye Bakış, Çevre Bağlamında Tüketim, Sosyal Bilimler Açısından Çevre ve Çevresel Aktivizm olmak üzere 5 oturumda farklı sunumlar, atölyeler ve poster sunumları gerçekleştirilmiş. ÇSÖY'ün üniversite kampüsü dışında çevre sorunlarının çözümü için faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlarla ilişkisi sınırlıdır. Ayrıca 16 yıldır düzenli olarak düzenlenmesine rağmen üniversite topluluklarının yaşadığı sürdürülebilirlik, kaynak eksikliği, toplumsal bağlarının zayıflığı gibi çeşitli sorunlardan muaf değildir ve yapı itibariyle kendini tekrar etme olasılığı vardır.

Küresel Çevre Sorunlarının Gölgesinde Bir Kuşak

Gençler ve siyaset üzerine analizler yaparken ya da bu makalede yaptığımız gibi gençlerin çevre sorunlarına bakışlarını analiz ederken hiç kuşkusuz gençliğin ve kuşak kavramının her kuşağın yaşadığı dönemden ayrı olarak düşünülmemeyeceği noktasından yola çıkmalıyız. Bu açıdan bugünün genç kuşağını anlamak için bu kuşağın içine doğmuş oldukları dünyanın özelliklerini anlamak büyük önem taşıyor. Kuşak kavramını çalışan tüm sosyal bilimciler, kuşaksal farklılıkların hızlı değişimlerle (ekonomik, sosyal, teknolojik) alakalı olduğu üzerinde durmaktadırlar. Örneğin 1928 yılında yayınladığı makalesi bugün kuşak üzerine yazılmış klasik bir makale olmuş olan “Karl Mannheim’a göre, aynı yaş grubundan gençler, ancak büyük tarihsel dönüşümlere yol açan olaylar yaşadıklarında bir kuşak bilinci geliştirirler. Bu durumda yaş grubu, kendine özgü bir kimliği olan bir kuşağa dönüşmektedir.

Bir kuşağa mensup farklı gruplar karşıt görüşlere sahip olsalar bile, yetiştikleri tarihsel döneme ilişkin ortak bir değerler bütünü paylaşıyorlar”. (Neyzi, 2004; Manheim, 1952) .Yine kuşak üzerine klasik çalışmalardan birine imza atmış olan Margaret Mead de, insanların önceki kuşakların hayatlarını yeniden ürettikleri (aynı çeşit yaşam tarzlarına sahip oldukları) geleneksel toplumlarda kuşak çatışması olmadığını altını çizerken, modern toplumla beraber kuşak çatışmasının oluşmaya başladığını savunur. Modern toplumla beraber “yaşlı” kuşaklarla “genç” kuşakların değerleri çatışmaya başlar. İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan değişimlerle beraber ise kuşaklar arasında çatışma değil uçurum oluştuğunu savunur Mead. Hızla değişen dünyaya ayak uyduramayan eski kuşak ile genç kuşak arasında Mead’in deyimiyle bir “uçurum” oluşmuştur (Mead, 1970). Kuşağa dair tüm bu fikirler bize kuşak kavramının, yaşanandönemden ayrı düşünülemez bir kavram olduğunu düşündürür.

Bu yüzden gençliğin çevreye bakışı incelenecekse bu gençlerin hangi kuşağın üyesi oldukları, nasıl bir dönemde doğmuş ve büyümüş oldukları, hangi olaylardan etkilendikleri üzerine de kuşkusuz kafa yormak gerekir. Hiç bir kuşak pek tabii ki de homojen değildir, kendi içinde farklı eğilim ve değerlere sahip gruplara (generation units) sahiptir ama yine de bu farklılıklara rağmen ortak paydalardan ve kuşağın genel özelliklerinden (generation as actuality)^{xviii} bahsetmek mümkündür. Analizini yapmaya uğraştığımız genç kuşağın küresel çevre sorunlarının ve bu küresel çevre sorunlarıyla küresel mücadele etmenin zorunluluğunun öne çıktığı bir dönemde doğmuş olduklarını söylemek yanlış olmaz. Bu dönemde ekolojik sorunlarla küresel mücadele edilmesinin gerekliliği Birleşmiş Milletler’in düzenlediği Çevre Konferansları’nda ve Zirveleri’nde genç kuşakların bu mücadeledeki rolünü de içine alarak gelişti. 1972 yılında çevre konusunda uluslararası düzeyde toplanan ilk önemli konferans olan Birleşmiş Milletler Stockholm İnsan ve Çevresi Konferansı çerçevesinde, tüm insanlar ve gelecek nesiller için çevrenin korunması ve iyileştirilmesi için hükümetlerin ve toplumların ortak çaba sarf etmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Konferans sonunda imzalanan deklarasyonun 19. maddesi genç nesillere özel bir anlam yüklememekle beraber çevre ve eğitimi ilişkilendiriyor: “Çevre olaylarında eğitim; genç nesil kadar yaşlılar için de; korunmaya muhtaç gruplara özel önem verilerek, bireylerin teşebbüslerinin ve toplumların çevreyi koruma ve geliştirmesi için insan boyutu açısından bilinçli görüşü genişletmek ve sorumlu icraatı sağlamak için şarttır” (Karacan, 2007:44).

Bariş Gençer Baykan

1992’de toplanan BM Rio de Janeiro Çevre ve Kalkınma Konferansı’nda kabul edilen ilkelerin 21.’si “Herkes daha iyi bir gelecek sağlamak ve sürdürülebilir kalkınmayı başarabilmek için dünya gençliğinin yaratıcılığı, idealleri ve cesareti global bir sorumluluğu paylaşmaları yönünden kanalize edilmelidir” diyerek gençlerin olumlu özelliklerine vurgu yaparken “dünya gençliğinin global bir sorumluluk” alması istenmektedir. Bu konferansta kabul edilen belgelerden olan Agenda 21 (Gündem 21), kalkınma ve çevre arasında denge kurulmasını hedefleyen “sürdürülebilir gelişme” kavramının yaşama geçirilmesine yönelik bir eylem planı niteliğindedir ve bu belgenin 25. bölümünde dünyanın her yerinde gençlerin karar alma süreçlerine etkin olarak katılmalarının zorunluğu üzerinde durulmuştur. Gençlik örgütlenmeleri incelendiğinde de gençlerin çevre sorunlarına karşı duyarlılıkları ortaya çıkmaktadır. Özellikle küresel iklim değişikliği konusunda gençler yerel, ulusal ve ulusötesi organizasyonlar kurdular, farkındalığı artırıcı çalışmaları yaptılar ve siyasilerden küresel ısınma ile mücadele için gerekli önlemleri acilen almalarını talep ettiler^{xix}. En son olarak 50 ülkeden 500’ü aşkın genç, 2008 yılının Aralık ayının ilk iki haftasında Poznan-Polonya’da düzenlenen ve Kyoto Protokolü’nün yerini alması beklenen anlaşmanın müzakere edileceği BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’nin 14. Taraflar Konferansı’na katıldı ve hükümetleri güçlü ve etkili bir iklim sözleşmesi yapmaları için küresel işbirliğine çağırdı.

Küresel iklim değişikliğinin yarattığı ortamda yetişen gençler, çevre eğitiminden ekolojik yaşama, çevre protestolarından doğa korumaya birçok alanda bilinçlenmeye ve kendi sözlerini söylemeye başladılar. 2000 kuşağı olarak adlandırabileceğimiz kuşak, Türkiye toplumu ve koşullarından etkilendikleri gibi daha genel anlamda dünyanın durumundan ve koşullarından da yakından etkilendiler. Çevre de içinde olmak üzere dünyanın sorunlarına “küresel” çözümler bulunmasının gerekliliğinin ortaya çıktığı bir dönemde sosyalleştiler. The Economist dergisi yaşanan dönemin özelliklerinden yola çıkarak II. Dünya Savaşı’nın ardından gelen “baby boom” kuşağının nükleer tartışmalarının içine doğmuşken, 2000 kuşağının küresel ısınma tartışmalarının içine doğmuş bir kuşak olduğunu vurguluyor^{8xx}. Türkiye’deki kuşak da kuşkusuz tüm bu olaylardan bağımsız bir şekilde yetişmiyor. Son birkaç yılda gençlerin iklim mücadelesinde yerlerini aldıklarını gözlemliyoruz. Temmuz 2009’da Ankara’da bir grup genç, “Türkiye’de İklim Değişikliği Politikalarına Gençlik Katılımı Girişimi’ni kurdu - kısaca İklim İçin Gençlik- Farklı gençlik gruplarını ve bireyleri biraraya getirerek iklim değişikliğini önlemek için kritik öneme sahip UNFCCC(Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi) Taraflar Toplantılarında ve Zirve’de,

Türkiye'nin adil, gerçekçi ve sürdürülebilir bir iklim politikası yürütmesi için bağımsız, kolektif bir baskı grubu olmayı amaçladılar.

Çıkış noktalarını politikacıların iklim değişikliği ile mücadelede politikacıların ufkunun seçim süresiyle kısıtlandığı ve uzun vadeli bir perspektiften yoksun oldukları savlarıydı. Karar vericilere sorumluluklarını hatırlatma görevinin gençlerde olduğunu ifade eden grup iklim adaleti üzerine faaliyet göstermeye başladı. Aralık 2009'da Kopenhag'daki iklim zirvesinde Türkiye'de ilk kez canlı yayın ile ODTÜ Çevre Mühendisliği Bölümü'nden iklim müzakerelerine bağlanıldı. Çeşitli kurumları temsil eden uzmanlar ile müzakerelerdeki gidişat ve olası gelişmeler tartışıldı.^{xxi}

Gençlere Göre Çevre Küresel Ama Henüz Satırarası Bir Sorun

Çevre sorunlardaki artış ve bu sorunların küresel boyutları orta ve uzun vadede toplumların siyasi ve ekonomik gündemini meşgul etmeye devam edeceğe benziyor. Bu yakıcı ve küresel sorunların içine doğmuş bir kuşak olan gençlerin bakış açıları da hiç kuşkusuz diğer kuşaklarınkine göre farklılık gösteriyor. Üstelik bu kuşağa yerel, ulusal ve küresel olarak sunulan olanak ve olanaksızlıkların da kuşkusuz onlar üzerinde önemli bir etkisi var. Bugün Türkiye'de gençlerin siyasi duruş ve tutumları anlaşılacak istendiğinde hiç kuşkusuz bu kuşağın çevreye olan bakışlarını ve çözüm önerilerini de izlemek zorunlu hale geliyor.

Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı'nın (TÜSES) yürütücülüğünü yaptığı ve Friedrich Ebert Vakfı (FES) Türkiye Temsilciliği tarafından desteklenen İstanbul'da gerçekleştirdiğimiz "Gençler Tartışıyor: Siyasete Katılım, Sorunlar ve Çözüm Önerileri" araştırması çerçevesinde yapılan odak grup toplantılarının (164 gencin katıldığı 26 odak grup çalışması) büyük çoğunluğunda çevre sorunları ve özellikle küresel ısınma konusu katılımcı gençler tarafından sıkça dile getirilmiştir (Baykan ve Lüküslü,2009:254). Odak gruplarda gözlemlediğimiz üzere gençler, küresel ısınma başta olmak üzere çevre sorunlarından kaygı duyuyorlar ve buna paralel olarak belirli bir çevre duyarlılığı geliştirmişler. Gençlerin bu duyarlılığı nasıl geliştirdiği ve bu duyarlılığın bir politizasyona dönüşüp dönüşmeyeceğini incelemek aydınlatıcı olabilir. Odak gruplarda dile getirilen politizasyon süreçlerinde ailenin ve yakın çevrenin önemi ön plana çıkıyor ama yeni gelişmekte olan çevre siyasetinde bu iki faktörün etkisi olmayabilir. Genç kuşağın hem bu

Bariş Gençer Baykan

duyarlılığı hem de muhtemel politizasyonunu daha değişik kanallardan edindiği (medya,internet) ve klasik siyasi akımlarda gözlemlenebilen rol modellerin (siyasi figür veya kanaat önderi) çevre siyasetinde henüz ortaya çıkmadığı söylenebilir. Bu kuşağın çevre bilinci ve eylemliliği geliştirmesi açısından avantajları, bilgiye ulaşmanın kolaylaşması, çevre sorunlarının çözümünde etkin olmak isteyenlerin iletişimi kolaylaştıracak araçlara sahip olmaları ve çözüm için kendi örgütlülüklerini de kurabilmeleridir. Odak gruplara katılan gençler, dünyanın önemli sorunları arasında değerlendirdikleri çevre sorunlarını ve küresel ısınmayı, Türkiye'nin sorunu olarak görmemişlerdir ve bu ayrışma araştırmada kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Hiç kuşkusuz bu konunun daha yakından incelenmesi ve değerlendirilmesi için niteliksel ve niceliksel veri üreten araştırmalara ihtiyaç vardır. Çevre alanındaki sivil toplum etkinliklerinde gençlerin belirli bir ağırlığı sözkonusudur fakat çevre politikası ile ilgili karar alma mekanizmalarında henüz yer al(a)mamaktadırlar. Bu da bir kez daha gençlerin politikalar oluşturma sürecine katılabilmelerinin zorluğunu gözler önüne sermektedir. Gençler üzerine yapılan farklı gençlik politikası önerileri gençlik karar alma mekanizmalarına katılmasını sağlayacak gençlik politikalarının oluşturulmasının önemini vurgulamaktadır (Nemutlu ve Kurtaran, 2008) . Gençler çevre konusunu sorun boyutuyla ele almakta ve küresel ısınma tartışmalarının etkisiyle çevre sorunlarını küresel planda değerlendirmektedirler. Özellikle çevre alanındaki sivil toplum kuruluşlarında faaliyet gösteren gençler, çevrenin ülkenin siyasi ve ekonomik gündeminin arka sıralarında yer alması hatta marjinalleştirilmesinden yakınmaktadırlar. Çevre konularının çeşitli alanlara sıkıştırıldığı, yüksek siyasetin konuları arasına girmediğini, girse bile öncelik olarak değerlendirilmediğini düşünmektedirler. Benzer bir şekilde feminist ve eşcinsel grupların da marjinalleştirildiğini ifade ederlerken yoksulluk sorununun çevre sorunlarının öne geçmesinin makul olduğunu belirtiyorlar. (Baykan ve Lüküslü, 2009:263)

Sonuç

Bu makalede Türkiye'de gençlerin çevre konusunda eğitim, sivil toplum ve siyaset alanlarındaki algılarını ve etkinliklerini değerlendirmeye çalıştık. Dünya Değerler Araştırması'nın Türkiye ayağına göre gençlerin en önemli buldukları sorunlar yoksulluk ve eğitim olurken çevre ön sıralarda yer almamaktadır ve bu eğilim gelişmekte olan ülkelerde benzerdir. Türkiye'den 18-22 yaş arası gençlerin %6'sı çevreyi küresel ölçekte en önemli sorun, %5'i de Türkiye için en önemli sorun olarak değerlendirmektedir. Gelişmiş ülkelerin gençleri küresel boyutta daha alt sıralarda değerlendirdiği çevre konusunu kendi ülkelerinde

daha öncelikli bir yerde konumlandırırken Türkiye’de gençler, gelişmekte olan ülkelerin gençleri gibi çevre sorunlarını küresel düzlemde ve ulusal düzlemde %6’lar seviyesinde önceliklendiriyor.

Çevre eğitimi, çevre konusunda genç yaşta oluşan değer yargıları ve tutumları ve doğayla empatinin gelişmesinde önemlidir. İlköğretimden başlayarak çeşitli seviyelerde çevre ile ilgili dersler müfredatta bulunmaktadır ve yenilenerek artmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı dışında farklı aktörlerin çocuk ve gençlerin çevre bilinci kazanması için faaliyetlerde bulduklarını gözlemliyoruz. Çevre STK’ları ve şirketler, hem eğitimcilerin çevre konusunda eğitimi hem de sosyal sorumluluk projeleri çerçevesinde faaliyet yürütmektedirler.

Gençlerin çevre hakkındaki tutum, bilgi, kaygı ve davranışlarının gelecekte doğal kaynaklar ve onların sürdürülebilirliği üzerinde doğrudan ve dolaylı etkisi olacaktır. Bu noktadan yola çıkarak yaptığımız araştırmada İstanbul ilindeki lise son sınıf öğrencilerin çevreci davranış, çevre bilgisi ve çevreci tutumlarını inceledik. Öğrencilerin çevre duyarlılıklarını farklı şekillerde ortaya çıktığını görüyoruz. Öğrencilerin %19’u çevreyle ilgili medya-yayın takibi yaparken %37’si çevresel inisiyatif alıyor. Öğrencilerin %59’u çevresel bilgiye sahipken %69’u çevresel farkındalık gösteriyor ve %70’i etrafına, akranlarına çevre konularında liderlik edeceğini belirtiyor. Gençlerin çevresel bilgi ve farkındalıklarının görece yüksek olmasına rağmen çevreci davranışta çekimser olduklarını söyleyebiliriz.

Gençlerin çevre konusunda siyasi ve sivil toplum faaliyetlerini Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı’nın (TÜSES) yürütücülüğünü yaptığı ve Friedrich Ebert Vakfı (FES) Türkiye Temsilciliği tarafından desteklenen İstanbul’da gerçekleştirilen “Gençler Tartışıyor: Siyasete Katılım, Sorunlar ve Çözüm Önerileri” araştırmasının çevre odak grup toplantılarından yola çıkarak inceledik. Bu kuşağın çevre bilinci ve eylemliliği geliştirmesi açısından avantajları, bilgiye ulaşmanın kolaylaşması, çevre sorunlarının çözümünde etkin olmak isteyenlerin iletişimi kolaylaştıracak araçlara sahip olmaları ve çözüm için kendi örgütlülüklerini de kurabilmeleridir. Öte yandan siyasi partilerde çevre başlığı altında bir bağımsız politik faaliyet gelişmemiştir ve halihazırdaki gençlik kolları faaliyetlerinde çevre konusunun henüz gündeme gelebilmiş değildir. Profesyonel ve yaygın çevre STK’ları çevre konusunda etkin olmak isteyen gençler için bir çekim gücü oluşturuyor ve temelde öğrenci gençlik kitlesine yönelik örgütlenme ve farkındalık yaratma çalışmaları

Barış Gençer Baykan

yürütmektedirler ve bu kuruluşların üyelerinde olduğu gibi kadrolarında da gençlerin ağırlığı artmaktadır.

ⁱ Binyıl kalkınma Hedefleri: Aşırı Yoksulluk ve Açlığı Ortadan Kaldırmak; Herkes için Temel Eğitim Sağlamak; Kadınların Konumunu Güçlendirmek ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Geliştirmek; Çocuk Ölümünü Azaltmak; Anne Sağlığını İyileştirmek, HIV/AIDS, Sıtma ve Diğer Salgın Hastalıklarla Mücadele Etmek; Çevresel Sürdürülebilirliğin Sağlanması; Kalkınma için Küresel Ortaklıklar Geliştirmek <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=248> (01/01/2012)

ⁱⁱ Gelişmekte olan ülkeler olarak sınıflandırabileceğimiz bu ülkelerin gençlerinin küresel olarak en önemli gördükleri sorunun çevre sorunu olduğunu söyleyenlerin oranları şu şekildedir: Türkiye %6, Brezilya %7, Romanya %7 ve Arjantin %7.

ⁱⁱⁱ İklim değişikliği, E-kitap s.15., <http://www.cevreorman.gov.tr/ekitap/02.pdf> (10/12/2008)

^{iv} Age, s. 16.

^v Age, s. 16.

^{vi} www.bayeryoungenvoy.com/en/Turkey.aspx (15/04/2008)

^{vii} Nemutlu, G., “Türkiye Sivil Alanında Gençlik Çalışmasının Tarihsel Gelişimi”, Nurhan Yentürk, Yörük Kurtaran, Gülesin Nemutlu (der.), *Türkiye’de Gençlik Çalışması ve Politikaları*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, s. 189

^{viii} <http://www.genctema.org/Tr/Teskilat/Teskilat.htm>

^{ix} Minik TEMA ‘Kutulanmış Çocukları’ Doğayla Buluşturuyor http://www.tema.org.tr/web_14966-2_1/entitalfocus.aspx?primary_id=853&target=categorial1&type=2&detail=single (14/06/2013)

^x Genç Ahali’den kış kampı. <http://www.yesilgazete.org/blog/2013/01/28/genc-ahaliden-kis-kampi/> (28/01/2013)

^{xi} “2 ay geçmeden bile 168 bin imza toplandı ve bunların içinde çok sayıda öğrenci, üniversite ve lise öğrencisi olduğunu, yani genç kuşağın bu konuya sahip çıkmakta olduğunu gördüm.”Belirtiler çoğalıyor- Doğa ve gençlik kazanacak. Ömer Madra <http://www.acikradyo.com/default.aspx?mv=a&aid=22738>, (26/06/2008)

^{xii} Paker ve diğerleri (2009) Türkiye’de Çevre Koruması ve Politikalarında STK’ların Rolü , Tübitak

^{xiii} TEMA’dan Elif Sezginer, Greenpeace Türkiye’den Hilal Atıcı ve Doğa Derneği’nden Mithat Marul’a bu bilgileri paylaştıkları için teşekkürü borç bilirim.

^{xiv} Change.org Türkiye direktörü Uygur Özemi’ye bu sınıflandırmasını paylaştığı için teşekkür ederim.

^{xv} Sivil Toplum Kuruluşları Rehberi (2000) Tarih Vakfı., Çevre Gönüllü Kuruluşları (1996) Meral Dinçer, Önder Matbaa,Ankara., Black Sea NGO Directory (2000) Mehmet Çevikoğlu & Zeynep Tugay, GEF Black Sea Environment Programme, İstanbul

^{xvi} Savunuculuk ve Politikaları Etkileme Konferans Yazıları no 6, 2007, Nükleer Karşıtı Platform Deneyimi: Dr. Ümit Şahin, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi http://stk.bilgi.edu.tr/docs/sahin_sav_6.pdf (11/06/2012)

^{xvii} Çevre Sorunlarına Öğrenci Yaklaşımları web sitesi www.csoy.z.biz

^{xviii} K. Manheim, A.g.e

^{xix} Bu konuda dünyanın çeşitli ülkelerinde, iklim değişikliği ile mücadele için oluşturulan ulusal ve uluslararası gençlik gruplarının ve koalisyonlarının listesi için şu web adreslerine bakılabilir.

www.youthagainstclimatechange.org, Energy Action Coalition (www.energyactioncoalition.org), Australian Youth Climate Action (www.aycc.org.au) Canadian Youth Climate Action (www.ourclimate.ca), China Youth Climate Action Network (<http://groups.takingitglobal.org/CYCAN>), African Youth Initiative on Climate Change (www.ayicc.org), Eco-League International Team (Japan) (<http://gathering.eco-2000.net/global>), Indian Youth

Climate Network (<http://iycn.in>), Youth Climate Action Network Europe (www.climateyouthnetwork.org), School Students Against Climate Change (www.ssacc.org.uk)

^{xx} Life after death, http://www.economist.com:80/surveys/displaystory.cfm?story_id=11565609&fsrc, 10/06/2008

^{xxi} ODTÜ'den COP 15'e canlı bağlantı <http://www.iklimicingenlik.com/2009/12/odtuden-cop15e-canli-baglanti/>

KAYNAKÇA

AÇIK RADYO (2008), http://www.acikradyo.com/default.aspx?_mv=a&aid=22738, (26/06/2008)

BAYER (2008), www.bayeryoungenvoy.com/en/Turkey.aspx (15/04/2008)

BAYKAN B.G., ve LÜKÜSLÜ D., (2008), "Genç ve Yeşil Politika", Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi (BETAM) Araştırma Notu 019, 16 Aralık 2008.

BAYKAN B.G., ve LÜKÜSLÜ D., (2009), "Gençlere Göre Çevre: Küresel Ama Satırarası Bir Sorun, in Gençler Tartışıyor: Siyasete Katılım, Sorunlar ve Çözüm Önerileri", Boyraz.C (Ed.), TÜSES Yayınları, p.251-265

BİLGİ ÜNİVERSİTESİ (2007), http://stk.bilgi.edu.tr/docs/sahin_sav_6.pdf (11/06/2012)

CAMERON, L. D., BROWN, P. M., & CHAPMAN, J. G. (1998), "Social value orientations and decision to take pro-environmental action", *Journal of Applied Social Psychology*, 28, 675-697

CLARK C.F. et al. (2003), "Internal and external influences on pro-environmental behavior: Participation in a green electricity program", *Journal of Environmental Psychology* 23 (2003) 237-246

ÇEVRE VE ORMAN BAKANLIĞI (2008), <http://www.cevreorman.gov.tr/ekitap/02.pdf> (10/12/2008)

Çevre Sorunlarına Öğrenci Yaklaşımları (2013), www.csoyz.biz

ECONOMIST (2008),

http://www.economist.com:80/surveys/displaystory.cfm?story_id=11565609&fsrc, 10/06/2008

ERGEN A., TURAN S.G, BAYKAN B.G., (2013), "Youth on environmental issues. Informed but reluctant to act", Working Paper.

ERTEN,S. (2004), "Çevre Eğitimi Ve Çevre Bilinci Nedir, Çevre Eğitimi Nasıl Olmalıdır?", Çevre ve İnsan Dergisi, Çevre ve Orman Bakanlığı Yayın Organı. Sayı 65/66. 2006/25 Ankara

ESMER, Y., ERTUNÇ, B. (2010), "Dünya Gençliğine göre yoksulluktan sonraki ilk sorun: Çevre", Betam Araştırma Notu 075

GENÇ TEMA (2008), <http://www.genctema.org/Tr/Teskilat/Teskilat.htm>, (01/04/2008)

GUAGNANO, G. A., STERN, P. C., & DIETZ, T. (1995), "Influences on attitude-behavior relationships: A natural experiment with curbside recycling", *Environment and Behavior*, 27, 699-718

İŞILDAR G.Y., ve YILDIRIM, F. (2008), "The Effectiveness of Environmental Education on Environmentally Sensitive Behaviors" *Eğitim ve Bilim*, 2008, Cilt 33, Sayı 148

İKLİM İÇİN GENÇLİK (2009), <http://www.iklimicingenclik.com/2009/12/odtuden-cop15e-canli-baglanti/> (14/01/2010)

KAISER, F. G. (1998), "A general measure of ecological behavior". *Journal of Applied Social Psychology*, 28, 395-422

KARACAN, A.R.,(2007), *Çevre Ekonomisi ve Politikası*, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir,,

KARP, D. G. (1996), "Values and their effect on pro-environmental behavior" *Environment and Behavior*, 28: 111-133.

MANHEIM, K (1952) , "The Problem of Generations", *Essays in the Sociology of Knowledge içinde*, Routledge&Kegan Paul, Londra

MEAD, M., (1970), *Culture and Commitment: A Study of the Generation Gap*, Columbia University Press, New York, 1970.

MEINHOLD, J.L., and MALKUS, A.J. (2005), "Adolescent Environmental Behaviors, Can Knowledge, Attitudes, and Self-Efficacy Make a Difference?" *Environment and Behavior*, 2005,pp.37:511.

NEMUTLU G., ve KURTARAN, Y., (2008), "Gençlik Çalışmaları Temelinde Gençlik Politikaları Önerileri", Nurhan Yentürk, Yörük Kurtaran ve Gülesin Nemutlu (der.), *Türkiye'de Gençlik Çalışması ve Politikaları*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

NEYZİ, L., (2004), "Nesne ya da özne? Türkiye'de 'gençliğin' paradoksu", "Ben Kimim?" Türkiye'de Sözlü Tarih, Kimlik ve Öznellik, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 109.

ÖZCAN A.(2007), "Türkiye'de yararlanılması ve geliştirilmesi gereken bir çevre örgütlenmesi: Üniversite öğrenci çevre toplulukları", A. Mengi.(der) *Çevre ve Politika*, Ankara, İmge Kitabevi

SKOGEN, K.(1996), "Young Environmentalists: Post-modern Identities or Middle-class Culture?", *The Sociological Review*, cilt 44, sayı 3, 1996, s.452-73.

STEG, L., & VLEK, C. (1997), "The role of problem awareness in willingness-to-change car use and in evaluating relevant policy measures". In J. A. Rothengatter & E. Carbonell Vaya (Eds.), *Traffic and transport psychology. Theory and application* (pp. 465-475). Elmsford, NY: Pergamon.

STERN, P. C. (2000), "Toward a coherent theory of environmentally significant behavior." *Journal of Social Issues*, 56(3), 407-424.

TEMA (2013), http://www.tema.org.tr/web_14966_2_1/entitalfocus.aspx?primary_id=853&target=categorial1&type=2&detail=single (14/06/2013)

UNDP (2012), <http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=248> (01/01/2012)

YEŞİL GAZETE (2013), <http://www.yesilgazete.org/blog/2013/01/28/genc-ahaliden-kis-kampi/> (14/06/2013)

WEBB D.J., and RICHARDSON. B., (2010), a The relationship between environmental activism, pro-environmental behaviour and social identity, *Journal of Environmental Psychology*, Volume 30, Issue 2, June 2010, Pages 178-186.